Magyar Egyházzene XXI (2013/2014) 101–111

DOKUMENTUM

Földváry Miklós István

A Liturgiatörténeti Kutatócsoport digitális forrásgyűjteménye

2013 októberében az OTKA K 109058 számú kutatási programjának támogatásával Liturgiatörténeti Kutatócsoport alakult az ELTE BTK Vallástudományi Központjának (központvezető: Déri Balázs) részeként. A kutatócsoport célkitűzése a nyugati liturgia középkori változatainak leírása és rendszerezése. Ez a vállalás értelmezhetetlen lenne a közelmúlt digitális forradalma nélkül, amely nagy mennyiségű forrásmásolat összegyűjtését, hatékony kezelését és rendszerezését tette lehetővé. A munka előfeltétele ezért egy világviszonylatban is kiemelkedő digitális forrásgyűjtemény kialakítása. Ennek első lépéseiről adunk hírt az alábbi útmutató közlésével. A gyűjtemény további alakulását az érdeklődők a http://vallastudomany.elte.hu/ oldalon követhetik nyomon, ahol a fenntartókkal egyeztetve maguk is hozzáférhetnek a tárolt forrásokhoz, illetve a katalógus és a mutató naprakész állapotához.

Általános tudnivalók

Tulajdonviszonyok. A Liturgiatörténeti Kutatócsoport Digitális Forrásgyűjteménye (a továbbiakban röviden: gyűjtemény) az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara Ókortudományi Intézetének Harmatta János Könyvtárához tartozik, és a Vallástudományi Központ Liturgiatörténeti Kutatócsoportjának munkatársai gondozzák.

Célunk, hogy a gyűjteményben őrzött digitális másolatokhoz minél több érdeklődő minél könnyebben hozzáférjen. A másolatok fölött azonban jogi értelemben a megfelelő kéziratot vagy nyomtatványt őrző könyvtár rendelkezik. A gyűjteményt ezért kizárólag kutatási céllal és csak magánszemélyek használhatják, tartalmát nem másolhatják, másoknak hozzáférhetővé nem tehetik, és belőle származó képeket nem publikálhatnak sem elektronikus, sem nyomdai úton. Megköszönjük, ha azok, aki a gyűjteménynek hasznát veszik, publikációikban nem mulasztanak el hivatkozni erre.

Hozzáférés, frissítés. A gyűjtemény használata lehetséges személyesen, az ELTE BTK 1088 Budapest, Múzeum krt. 4. alatti kampuszának F 221-es szobájában elhelyezett számítógépen, illetve a világhálón keresztül, az ELTE által biztosított tárhelyen. Mindkét esetben előzetes egyeztetés szükséges a kutatócsoport

vezetőjével (Földváry Miklós István) vagy titkárával (Varga Benjámin), akik készséggel állnak az érdeklődők rendelkezésére. A gyűjteményt a hozzá kapcsolódó segédanyagokkal együtt (katalógus és mutató, ld. alább) minden hónap elején frissítjük, ami az új anyagok feltöltésére, regisztrálására, és a segédanyagok bővítésére, javítására terjed ki.

Az adatok tárolása. A gyűjteményben a források a főbb könyvtípusok szerinti mappákba vannak csoportosítva, összhangban a liturgikus könyvek tipológiájáról szóló tanulmányunkkal (Liturgikus könyvek). Ezek a következők: a mise könyvei (Missalia), a zsolozsma könyvei (Breviaria), szentségek, szentelmények kiszolgáltatása és processziók aszerint, hogy milyen —püspöki vagy áldozópapi— könyvtípusban találhatók meg (Pontificalia, Ritualia & Processionalia), liturgikus normaszövegek (Ordinarii). A mappák címe tájékoztató jellegű, és tágabb halmazokat fed le, így például a Missalia mappában találhatók a misekönyveken kívül a szakramentáriumok, graduálék stb., a Breviaria mappában a breviáriumokon kívül a diurnálék, pszaltériumok, antifonálék stb., a Pontificalia mappában a pontifikálékon kívül a benedikcionálék stb., a Ritualia & Processionalia mappában a rituálékon és processzionálékon kívül a csak egy-egy ordót tartalmazó füzetek, az Ordinarii mappában az ordináriusokon kívül a ceremoniálék, direktóriumok, stb.

A tárolt másolatok mindegyike pdf-formátumú, az Adobe Reader korszerű változatai vagy más alkalmas szoftver segítségével olvashatók. Egy eredeti kötetnek egy fájl felel meg. A fájlnevek fölépítése azonos: egy kétbetűs országkód, a használati hely vagy intézmény (pl. város, szerzetesrend) neve, majd kötőjellel elválasztva a forrás rövid latin címe és keletkezési ideje. Kéziratoknál ezt követi az őrzési hely a könyvtár rövidített nevével és a jelzettel. A fájlnevekben nem használunk ékezeteket és mellékjeleket, a szavakat a latin/angol ábécé elemi betűkészletére egyszerűsítjük. A fönti kategóriák részletesebben alább, a 'Katalógus' című fejezetben vannak kifejtve.

A beszerzések forrásai. A gyűjtemény részint a világhálón szabadon hozzáférhető anyag folyamatos követése, részben saját megrendelések útján gyarapszik. A szabadon hozzáférhető anyagokat letöltjük, a nem letölthetőket maradandó link révén regisztráljuk. A megrendelések egyrészt forrásmásolatokra, másrészt kereskedelmi forgalomban nem kapható forráskiadásokra terjednek ki. A megrendeléseket az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtárközi Kölcsönzési Osztályának közreműködésével, Paulik Péter kollégánk révén intézzük. A kereskedelmi forgalomban kapható forráskiadásokat —és az alapvető szakirodalmi tételeket— könyvformátumban szerezzük be az Atlantisz Könyvsziget közreműködésével, Kakuszi Edit révén. A könyvek az ELTE BTK 1088 Budapest, Múzeum krt. 4. alatti kampuszának F 216-os könyvtárszobájában tanulmányozhatók (kölcsönzési lehetőség nincs). A katalógus ezeket egyelőre nem, hanem csak a digitálisan tárolt gyűjteményt foglalja magába.

A válogatás szempontjai

A gyűjtemény távlati célja, hogy reprezentatív mintát adjon a nyugati liturgia középkori és kora újkori változatairól minden szertartástípus vonatkozásában, de mivel ez szinte beláthatatlan mennyiséget jelentene, a gyűjtés területei időszakonként más és más hangsúlyt kapnak. Mindenesetre a nyugati rítusterület földrajzilag minél teljesebb és arányosabb lefedésére törekszünk. A jelen kutatási szakaszban a következő kategóriákat részesítjük előnyben:

Liturgikus ősnyomtatványok és antikvák. Kutatásaink elsődleges tárgyát a katedrálisok, apátságok és központosított szerzetesrendek úzusai, illetve ezek egymáshoz való viszonya képezik. Föltételezzük, hogy ezek az úzusok bizonyos mértékű változás ellenére történelmileg folytonosak, és meghatározó jellegzetességeiket tudatosan, tartósan megőrzik. Módszertani premisszánk, hogy az úzusok eredményes leírása és összehasonlító elemzése az úgynevezett fordított kronológia révén valósulhat meg. Ez azt jelenti, hogy az úzusok érett, jól definiált állapota felől kell megközelítenünk hiányosabban dokumentált előtörténetüket. Ebből következik, hogy különösen nagyra értékeljük, és a teljesség igényével kívánjuk fölgyűjteni a XV–XVI. századi liturgikus nyomtatványokat. Ezeknek a forrásoknak négy meghatározó előnyük van:

(1) Identitásuk biztos, mert a legtöbb esetben kifejezetten definiálják, hogy milyen úzust követnek.

(2) Reprezentatívak, vagy mert kifejezetten az illetékes egyházi elöljáró rendelte el kiadásukat és az előkészítéssel hozzáértő személyeket bízott meg, vagy legalább azért, mert a könyvkereskedő, aki kinyomtatta őket, profitot remélt a vállalkozásból, és erre kevesebb esélye lett volna, ha nem megbízható, hiteles könyvekkel látja el klerikus vásárlóit.

(3) Teljesek, mert az érett középkori könyvkultúra kikristályosodott, egymást kiegészítő könyvtípusait jelenítik meg, és az egyes példányok sérülései, hiányai más példányok alapján pótolhatók.

(4) Absztraktak, mert a vonatkozó katedrális gyakorlatának azt a lényegi részét közlik, amely a katedrális biztosította körülményeken kívül is értelmezhető.

Biztos identitású kontrollforrások. Annak érdekében, hogy a nyomtatott forrásanyag történeti „mélysége" érzékelhető legyen, azaz ellenőrizni tudjuk, hogy a nyomtatott források alapján megállapított jellegzetességek visszavetíthetők-e a múltba, és ha igen, akkor meddig, másodsorban azokat a kéziratokat részesítjük előnyben, amelyeknek identitása és reprezentatív volta biztos, vagy legalábbis valószínű. E szempontból a nyomtatványoknál lehetőleg minél régebbi, de legkésőbb XIV. századi kéziratokat gyűjtünk, amelyek egy katedrális, monostor vagy szerzetesrend tipikus liturgiáját jelenítik meg. Újabb, de szintén biztos identitású kéziratos anyagot azon katedrálisokhoz gyűjtünk, amelyekről nem készült, vagy nem maradt fönn nyomtatott forrás. Figyelmen kívül hagyjuk

viszont a nem központi jellegű, „provinciális" forrásokat, és azokat, amelyeknek eredete bizonytalan. Elképzelésünk szerint a katedrális úzusok föltérképezése egy olyan tipológiai háló megalkotását teszi majd lehetővé, amely a fönnmaradó forrásanyag elhelyezését, értelmezését is lehetővé teszi.

Misén és zsolozsmán kívüli szertartások. A liturgikus elemzés számára legnehezebben megközelíthető anyagot a misén és a zsolozsmán kívüli szertartások jelentik, mert ezek nemcsak ceremóniáikat és tételkészletüket tekintve (szövegek és dallamok), hanem szerkezetileg is széttartók. Mindazonáltal forrásanyaguk korlátozottabb, és egyes szertartásaik beláthatóbbak, mint a mise vagy a zsolozsma egész éves ciklusa. Ezért a jelen kutatási szakaszban a pontifikále és a rituále tematikájához tartozó forrásokat gyűjtjük elsősorban, azt remélve, hogy az ezekben foglalt szertartások elemzése révén árnyalt és megbízható képet alkothatunk az úzusok tipológiájáról, amely legalábbis kiindulópontként sokat segít majd a mise és a zsolozsma feldolgozásakor. A pontifikálékkal és a rituálékkal egyenrangúnak tekintjük a misekönyveket is, de nem mint a tulajdonképpeni miseliturgia forrásait, hanem mint olyan ordók forrásait, amelyek összevethetők az előbbiekkel. Ilyenek mindenekelőtt a liturgikus év rendhagyó ordói (Gyertyaszentelő, hamvazószerda, virágvasárnap, szent háromnap, húsvét, pünkösd vigíliája), valamint a misekönyvekben is sokszor megtalálható szakramentális rítusok (vízszentelés, keresztelés-bérmálás, házasodási és exodiasztikus ordók).

Katalógus (Catalogue)

A digitális gyűjteményben való tájékozódást a katalógus segíti. A katalógust egy Microsoft Excel formátumú táblázatban rögzítjük, 10 pt-os Calibri betűkkel, kivéve a középre rendezett, félkövér rovatfejet. Internetes változatát a gyűjtemény gyarapodásával összhangban havonta frissítjük. Kifejezett célja, hogy a kutatás szempontjából releváns, egységes szempontok szerint írja le, tegye többféleképpen rendszerezhetővé és kereshetővé az állományt. A jegyzék nyelve angol, csak a tulajdonnevek és az eredeti forrásokból származó részek latinok, illetve egyéb nemzeti nyelvűek. Ha egy adat elméletileg létezik, de nem ismerjük, akkor ezt (?) jelzi, és ugyanez a jelzés áll a bizonytalan hitelességű, csak föltételezett vagy nem ellenőrzött adatok után. Ha az adat nem egyszerűen ismeretlen, hanem objektíve nem létezik, azt a cellában elhelyezett — jelzés adja tudtul. A katalógus a következő adatokat tartalmazza oszlopokba rendezve:

Eredet (Origin). Az eredet azt az egyházi intézményt jelenti, amelynek úzusát az adott forrás képviseli, tekintet nélkül a forrás további felhasználásaira vagy őrzési helyére. Biztosnak akkor tekinthető, ha a forrás kifejezetten föltünteti, vagy ha liturgikus jellemzők alapján egyértelműen megállapítható. Ez világi egyházaknál a vonatkozó katedrálist befogadó város neve ma használatos alakjában, helyi nyelven, szükség esetén ékezetekkel és mellékjelekkel (a latin

szavakban viszont a jobb kereshetőség érdekében nem használunk æ/œ ligatúrát). Ugyanígy járunk el, ha a forrás nem egyházmegyei központból származik, de a város sajátos úzusát képviseli. Ha a város jellemzően többnyelvű, vagy legalábbis a középkorban az volt, akkor a városnevet minden releváns nyelven megadjuk, ábécésorrendben, szóköz nélkül, / jellel elválasztva (pl. Liège/Lüttich). Ha a forrás nem a város központi, sajátos úzusát képviseli (pl. társaskáptalanok esetén), akkor a városnév után föltüntetjük a templom titulusát is (pl. Canterbury, St Augustin). Ha a forrás közelebbi eredete bizonytalan, de az ország ismert, akkor az országnevet tüntetjük föl (pl. Germany), ha a térség vagy tartomány pontosabban behatárolható, akkor azt (pl. Burgundy). A központosított szerzetesrendek forrásainál a szerzetesrend bevett történelmi rövidítését alkalmazzuk a rövidítésre utaló pontok nélkül (pl. OPraem), mára megszűnt vagy háttérbe szorult rendek esetén hasonló rövidítést generálunk (pl. ODT mint Ordo Dominorum Teutonicorum, azaz Német Lovagrend). Ha az egyes kolostor is ismert, akkor a rövidítés után megadjuk annak a nevét is, vessző nélkül (pl. OCist Salem). Bencés monostoroknál az OSB rövidítést kötelezően követi a városnév, és ha van, a titulus (pl. OSB Verdun, St-Airy). Ugyanez vonatkozik az ágostonos kanonokok könyveire, de ott egységes rövidítés hiányában csak a várost, és ha van, a titulust adjuk meg.

Ország (Country). Az ország egy ország két nagybetűből álló ISO kódját jelenti. Megadása az első megközelítésben való tájékozódást, az úzus tágabb hovatartozásának hipotetikus megállapítását segíti. A föltüntetett ország többnyire azonos azzal az államalakulattal, amelyben az eredetnél megadott település ma fekszik, de indokolt esetben tekintettel vagyunk a középkori politikai és kulturális viszonyoknak a maiaktól való különbözőségére. Ha ez a középkorban sem egyértelmű (pl. Breslau/Wrocław az ezredforduló táján inkább lengyel, később német), akkor azt az országot részesítjük előnyben, ahol a város ma fekszik. Ha azonban a város egyértelműen más országhoz tartozott (pl. Lund Dániához, Straßburg Németországhoz), akkor a középkori határviszonyokat vesszük tekintetbe. A középkorban még nem létező államalakulatokat csak akkor veszünk föl, ha a nekik megfelelő térségnek valóban voltak liturgikus értelemben megkülönböztető jegyei (pl. Svájc, Belgium). Más országokat liturgikus jellemzők alapján mai területüknél kisebbnek kell tekintenünk (pl. Salzburg német, de Seckau osztrák, Zágráb magyar, de Spalato/Split horvát). A központosított szerzetesrendek az úzusuk eredetének, jellegének megfelelő országkódot kapják (pl. a dominikánusok franciák, a gilbertínusok angolok, a pálosok magyarok), a bencések és az ágostonos kanonokok a földrajzi környezetüknek megfelelő országkódot. Mivel a rendszer soha nem lehet teljesen következetes, idővel szeretnénk áttérni egy, a liturgikus tájakat jelölő hárombetűs kódolásra, de ehhez további kutatások lesznek szükségesek.

Műfaj (Genre). A műfaj a forrás típusát jelöli az újkorra kikristályosodott, standard „tridenti" terminológia szerint, tekintet nélkül a forrás önmegjelölésére

vagy az adott korban, térségben szokásos elnevezésre. Célunk az, hogy a liturgikus tartalmat világosan kifejező, de nem túlságosan bonyolult, átfogó kategóriákat használjunk, amelyeknek segítségével az anyag hatékonyan csoportosítható. A liturgikus műfajok készlete ebben az értelemben a következő: Antiphonal, Benedictional, Breviary, Capitulary, Ceremonial, Directory, Gradual, Missal, Ordinal, Pontifical, Processional, Ritual, Sacramentary. Rendhagyó esetekben az Other címet használjuk.

Érintkező műfajoknál inkluzív logikát követünk, azaz a szűkebb kategóriákat csak akkor alkalmazzuk, ha tiszta műfajjal állunk szemben (pl. a benedikcionále csak a tiszta benedikcionálét jelenti), egyébként a tágabb kategóriába soroljuk (pl. ha vannak benne valahol püspöki szertartások, akkor pontifikále, függetlenül attól, hogy a rituále, a processzionále vagy a benedikcionále tematikájához tartozó anyagot is tartalmaz). Egyértelműen kevert műfajoknál, indokolt esetben kettős műfajmeghatározást adunk ábécésorrendben, szóköz nélkül, kötőjellel elválasztva (pl. Processional-Ritual).

Kor (Age). A kor a forrás keletkezési idejét jelenti. Ha ezt pontosan lehet tudni, évszám, ha nem, intervallum megadásával közöljük. A szám minden esetben arab szám, intervallumok esetén – beiktatásával, szóköz nélkül. Évszázadokat kerek határértékekkel tüntetünk föl (pl. 1300–1400), évszázadok negyedét, harmadát, felét ezekre kerekítve (pl. 1300–1325, 1300–1333, 1300–1350). Az évszám után szóközzel, zárójelben előtt (before), után (after), körül (about) pontosítás tehető (pl. 1300 [about]).

Rövid cím (Short title). A rövid cím a forrás műfajának latin nevéből és az eredetére utaló latin melléknévből áll, kurzívan szedve. Ez szerepel a megfelelő fájl nevében is, egyszersmind utal a népszerű adatbázisokra (ISTC, USTC). A műfaj latin neve az, ami az eredetiben szerepel, vagy ha ilyen nincs, akkor a korban és a térségben legjellemzőbb elnevezés (ez leginkább a rituáléknál tér el a standard kifejezéstől, pl. Agenda, Manuale). A melléknév a középkorban szokásos latin városnév jelzői formája, eredeti helyesírással, szerzetesrendeknél a köznyelvi, egyszavas forma (pl. Franciscanus$_3$, nem Fratrum Minorum). Indokolt esetben a rövid cím lehet hosszabb. Ha a forrás eredeti címe rövid és jellemző, de nem utal az úzusra, akkor megtartjuk (pl. Informatorium sacerdotum, Agenda communis, Ordo et ritus).

Eredeti cím (Original title). Az eredeti cím a forrás önmegjelölésével azonos, ha tartalmaz ilyet, kurzívan szedve. Ez főként nyomtatványokra jellemző, de ha kéziratokban bárhol található a keletkezés körülményeire, helyére, korára vonatkozó szöveg, azt is ide vesszük föl. Az eredeti címet normalizált latin helyesírással, központozás nélkül írjuk át, de a tulajdonnevek eredeti írásmódját megőrizzük. Mivel egy forrásban több helyen is lehet önmegjelölés, több ilyen is fölvehető, | jellel elválasztva, előtte-utána szóközzel. Az eredeti címek elsőd-

legességi sorrendje a következő: (1) címlap, (2) szöveg kezdete, (3) további egységek kezdete, (4) kolofon, (5) rejtett rubrikás utalás a szövegen belül. Ha a szöveg vagy valamely további egység kezdetén szerepel a cím, különösen ügyelünk a helyes műfajmegjelölésre, mert megtévesztő lehet, ha pl. egy breviárium első önmegjelölése a pszaltériumi szakasz kezdetén olvasható, és a forrás pszaltériumnak nevezi önmagát, holott breviárium. Ha a cím az eredetiben mondatba ágyazódik (pl. In nomine … incipit … feliciter), akkor ezt nem reprodukáljuk változatlan formában, hanem elvonjuk belőle a tulajdonképpeni címet. Ugyanígy teszünk hosszú címeknél a bőbeszédű kiegészítésekkel, amelyek esetleg a kinyomtatás körülményeiről vagy a kiadás újdonságairól szólnak.

Nyomdász (Printer). A nyomdász a nyomdának otthont adó várost és a nyomtatvány készítőjét jelenti. Ezeket rendszerint a forrás kolofonja tartalmazza, vagy nyomdatörténeti szakmunkákból lehet kikövetkeztetni a betűkészlet, olykor a papírtípus (vízjelek) alapján. Tekintetbe kell venni, hogy a nyomdásszal együtt —néhol akár a címlapon— a könyvkereskedő neve is szerepel, de a katalógusba nem az ő nevét vesszük föl. Ha az adat nem magából a forrásból olvasható ki, szögletes zárójelbe tesszük. Előbb a várost tüntetjük fel eredeti nyelven, ma használatos alakjával, majd vessző és szóköz után a nyomdászt, latinos névalakkal (pl. Venezia, Petrus Liechtenstein). A tulajdonnevek helyesírásánál megtartjuk az eredeti írásmódot. Ha a forrásnak több nyomdásza volt, akkor a nevek közé — kerül, előtte-utána szóközzel. Más személyek, pl. a könyvkereskedő, a metszetek készítője, a megrendelő prelátus vagy az előkészítést, javítást végző tudós klerikus nevét megjegyzésként érdemes rögzíteni. Kéziratoknál a megfelelő cellába a nyomdász helyett az MS (manuscript) rövidítés kerül.

Könyvtár (Library). A könyvtár a másolat eredetijét őrző könyvtárat és a forrás ottani jelzetét jelenti. Mivel egyes könyvtárak a nyomtatványoknak nem adnak jelzetet, ilyen esetekben elég magát a könyvtárat feltüntetni. A könyvtárra az eredeti nyelvű városnévvel, majd vessző és szóköz után a könyvtár eredeti nyelvű, teljes nevével utalunk, kis- és nagybetűk tekintetében a könyvtár saját szokását követve. Ha a könyvtárnak kettős neve van, vesszőt teszünk közéjük. Ezt követi központjel nélkül, csak szóköz után a jelzet. Ha a jelzetnek rövidítés is része (pl. Ms., Lat.), akkor pontot teszünk utána, de ha betűszó (pl. NAL, Clmae) akkor nem. A rövidítés után következik csak szóközzel elválasztva a jelzet sorszáma, a végén pont nélkül. Egyénibb jelzeteknél az illető könyvtár szokását követjük mind a számok, mind a központjelek, mind a szóközök használata szintjén, de az utolsó sorszámnév végén ilyenkor sincs pont.

Kiadás (Edition). A kiadás a megfelelő forrás modern kiadásának bibliográfiai adatait jelenti. Ilyen kiadás lehet: (1) a teljes szöveg kritikai kiadása, (2) kivonatos kiadás pl. incipitjegyzék formájában, (3) hasonmás kiadás. A forrásoknak csak egy-egy részét megjelentető kiadást nem tüntetünk föl. A kiadások idézésének

módja minden tekintetben az MRH sorozat bibliográfiai szabványát követi, azaz pl. TERRIZI, Francesco SI: *Missale antiquum s. Panormitanae ecclesiae (Pa ASD 2: Palermo — Archivio Storico Diocesano — Cod. 2).* Herder, Roma 1970. (Rerum Ecclesiasticorum Documenta. Series Maior. Fontes 13). Több forrás alapján készült kiadásoknál ez a cella tartalmazza a lényegi információkat, de a források eredetére, korára, műfajára vonatkozó adatokat ilyenkor is föl kell tüntetni.

Katalógus (Catalogue). A katalógus a liturgikus szempontból releváns katalógusok sorszámát jelenti. Ilyen katalógusok a liturgikus könyvtípusok szerintiek (pl. Bohatta, Weale, Amiet, Kay) vagy a nemzeti összeállításúak (pl. Baroffio, Leroquais, Janini, Odriozola, Salmon, Radó, Szendrei). Nem kifejezetten liturgikus katalógusokra (pl. Gesamtkatalog der Wiegendrucke, ISTC) csak akkor hivatkozunk, ha olyan, újabban előkerült könyvet katalogizálunk, amely az előbbiekben nem szerepel. A katalógusra a katalógus szerkesztőjének vezetékneve utal, majd központjel nélkül, csak szóköz után a forrás katalógusbeli sorszáma következik arab számmal, a végén pont nélkül.

Költség (Price). A költség a saját megrendelés útján beszerzett másolatok ára járulékos költségekkel együtt, forintban kifejezve, egyszerű arab számmal, szóközök nélkül, jobbra rendezve. Hosszabb távon törölhető a katalógusból, de az intenzív beszerzések időszakában nem nélkülözhető. Ha ez a cella ki van töltve, az egyszersmind jelzi, hogy a másolat nem hozzáférhető nyilvánosan, vagy a mi megrendelésünknek köszönhetően lett azzá.

Internetes hivatkozás (Online). Az internetes hivatkozás a világhálón szabadon hozzáférhető források linkjét jelenti, álló betűvel, aláhúzva. Ez az adat hasznos lehet egyrészt az eredeti minőségű másolat elérése szempontjából, ha a letöltés gyengébb minőségű (pl. Google Books, Gallica), másrészt olyan járulékos könyvtári adatokhoz enged hozzáférni, amelyek a katalógusban nem szerepelnek, harmadrészt a fájlok sérülése, hibája esetén lehetővé teszi a pótlást. A megfelelő cellában élő hivatkozás szerepel, azaz a megfelelő cím kattintásra megnyílik. Ügyelünk arra, hogy a hivatkozások mindig a forrásra mutató tartós címek (durable URL, permalink, permalien) legyenek, ne a böngészőben megjelenő, változékonyabb adatok. Ahol ilyen link nem áll rendelkezésre (pl. www.manuscriptorium.com), ott elég a honlap címét föltüntetni, mert a többi adat alapján könnyen megkereshető a tétel.

Megjegyzés (Remark). Ha a katalogizáláskor bármilyen hasznos információt rögzíteni szeretnénk, azt megjegyzésként, kurzívan szedve, angol nyelven tesszük. A megjegyzések közt utalunk arra is, ha a forrás töredékes, több kötetből áll vagy egy nyomtatvány több példányban is megvan. Ez utóbbi esetben a tételt csak egyszer katalogizáljuk, nem példányonként, ha viszont több kiadásról van szó, azokat önálló tételként visszük be.

Mutató (Index)

Az egyes forrásokban való tájékozódást és a források összevetését a mutató segíti. A mutatót egy Microsoft Excel formátumú táblázatban rögzítjük, a katalógusnak megfelelő betűkkel. A források földolgozásával összhangban havonta vagy gyakrabban frissítjük. A mutató célja, hogy megkönnyítse az egyes források tartalmának áttekintését, a tartalmi összetevőikre való egységes hivatkozást, az egyes ordók kikeresését. Ez különösen a pontifikále és a rituále tematikájához tartozó szertartásoknál jelent nagy segítséget, mert sem az nem egyértelmű, hogy egy-egy forrásban mely szertartások szerepelnek ezek közül, sem az, hogy milyen sorrendben, elrendezésben tartalmazzák őket a források.

Mivel a mutató források és címkék szerint is rendezhető, lehetővé teszi az egyes források tartalomjegyzékének áttekintését, illetve annak áttekintését, hogy egy-egy szertartástípus mely forrásokban és azokon belül hol található meg. A probléma természetének megfelelően a mutató összeállítása során elsőbbséget élveznek a pontifikálék, a rituálék és a misekönyvekbe foglalt processziós és szakramentális rítusok. A mutató nyelve angol, egyedül az eredeti címek latinok, kurzívan szedve. A mutatóban minden cella ki van töltve, legföljebb az eredeti cím hiányozhat, ha a forrás nem közli. Hiányát a cellában elhelyezett — jelzés adja tudtul. A mutató a következő adatokat tartalmazza oszlopokba rendezve:

Forrás (Source). Itt szerepelnek a forrás liturgikus szempontból releváns adatai, azaz eredete, majd műfaja és kora, a katalógusban szokásos módon, az első kettőt csak vesszővel és szóközzel elválasztva (pl. Mainz, Pontifical 1167–1183). A forrásra utaló adatsort az adott forrás minden fejezete mellett, azaz minden táblázatsorban megismételjük, mert ha az anyagot címkék szerint rendezzük (ld. alább), akkor különböző forrásokból származó adatok fognak egymás alá kerülni.

Oldalszám (Page number). Az oldalszám a pdf-formátumú digitális másolat elektronikus oldalszámát, illetve a forrás eredeti fóliószámozását tünteti föl. Az előbbi mindig háromjegyű arab szám, azaz egyes és tízes helyiértékű számok elé 00 vagy 0 kerül, hogy a számítógépes rendezéskor a sorrend ne sérüljön (a háromjegyű szám elegendőnek tűnik, mert 999 oldalnál terjedelmesebb forrással eddig nem találkoztunk). A szám után nem teszünk pontot. Ezt követi csak szóköz után, kerek zárójelben az eredeti számozás arab számmal, ekkor már 0 vagy 00 nélkül, a rectókra és versókra utaló r/v betű kíséretében. Ha a forrásban nem lap-, hanem oldalszámozás van, az r/v jelzés természetesen elmarad. Az oldalszámokat akkor is az eredetiben foglalt módon közöljük, ha a számozás pontatlan vagy hibás. Ha nincs eredeti oldalszámozás, akkor elhagyjuk, de ha csak az adott oldalról vagy oldalakról hiányzik, míg a forrás más részein van, (?) jelzés utal az elmaradására.

Eredeti cím (Original title). Az eredeti cím az egyes ordók, fejezetek, rítusok latin címe abban a formában, ahogyan a forrásban olvasható. A címeket kurzív szedéssel, normalizált helyesírással, központozás nélkül írjuk át. A sorozatot alkotó, rövid tételeknél, amilyenek pl. a szerek és öltözetek vagy az élelmiszerek megáldásai, elég a sorozat első tételének a címét megadni.

Címke (Label). A címke egy egyezményes angol szó vagy kifejezés, amely az összetartozó, de az eredetiben különböző címek alatt található liturgikus cselekmények megtalálását és összerendezését szolgálja. A címkézés olyan átfogó, de kellőképpen sokrétű kategóriákat állapít meg, amelyek hitelesen leírják a pontifikálék és rituálék tartalmi összetételét, és se nem túl szűkek, se nem túl tágak ahhoz, hogy a sok forrást mozgató összehasonlító elemzés hatékonyan tudjon velük dolgozni. Ha ugyanaz az ordó többször vagy több részletben szerepel egy forrásban, akkor többször megkaphatja ugyanazt a címkét. Ha viszont egy ordó több címkét is kaphat (pl. a húsvéti ételszentelések a liturgikus év szempontjából húsvéthoz, a szakramentális cselekmény szempontjából az ételszentelésekhez tartoznak), akkor a sort kétszeresen vesszük föl, azonos oldalszámmal és eredeti címmel, de más-más címkével. Egy cellában ezért csak egy címke lehet. Ahol a források a rendszerbe besorolhatatlan részleteket is tartalmaznak, ott a címke helyére az 'other' szót írjuk. A címkézéshez használt standard terminológia a következőképpen csoportosítható:

(1) Az egyházi év rendhagyó ordói: Ash Wednesday, Candlemas, Easter Sunday, Good Friday, Holy Saturday, Maundy Thursday, Palm Sunday, Vigil of Whitsun. A címkézésnél előnyben részesítjük a hagyományos angol terminológiát a latinoshoz képest (pl. Candlemas és nem Purification). Az egyházi évre utaló címkéket mindig az adott szakasz kezdetén vesszük föl, függetlenül attól, hogy hány ordó tartozik alájuk (ez pl. nagycsütörtökön jelenthet állandó problémát). A címkézésnél nincs jelentősége az ordók terjedelmének, tehát egyetlen tétel is elegendő ahhoz, hogy utaljunk a megfelelő napra, ha a tétel egyértelműen ahhoz a naphoz tartozik.

(2) A skolasztikus szintézis szerinti szentségek kiszolgáltatásai és a kiszolgáltatás alternatív változatai: baptismal initiation (skrutíniumok és a nagyböjt folyamán tartott keresztelési előkészület, akkor is, ha több szakaszban közlik a források), baptism, bishop (szentelése, önállóan), clinical baptism, confirmation, exodiastic rites (betegség, beteglátogatás, utolsó kenet, haldoklás, halál, temetés), exorcism (ördögűzés tényleges megszállottak esetén, nem keresztelés előtt), heretic/pagan (rekonciliációjuk), ordinations (tonzúrától az áldozópapságig), private penance, public penance (főleg hamvazószerdához és nagycsütörtökhöz kapcsolódóan), wedding (kihirdetések, esküvő, nászmise, nászház megáldása, új asszony bevezetése).

(3) Személyek nem szentségi megáldása, fölszentelése: abbess, abbot, emperor, empress, king, monk, nun (ide soroljuk az úgynevezett 'inclusa' megáldását is), pilgrimage (néhol a zarándokok, néhol a bot és a tarisznya megál-

dásaként említik, ide tartoznak a keresztes hadjáratokkal kapcsolatos rítusok is), pope, queen, secular dignitaries (fejedelmek, grófok, hercegek), tonsure (az ordinációktól függetlenül), virgin, widow. A címkék az egyszerűség és áttekinthetőség kedvéért nem tartalmazzák a 'blessing, consecration, dedication' stb. kifejezéseket, csak a szentelmény tárgyát nevezik meg.

(4) Tárgyak megáldása, dedikációja, engesztelő és bajelhárító rítusok: altar (hordozható is), bad weather (vihar, villámlás, aszály stb. ellen), banner (zászló vagy más hadijelvény), baptistery, bell, borders, cemetery, chrism mass, church, cross, fire (Gyertyaszentelőn és a nagyhéten kívül), foundation stone, house, incense (nagyszombaton kívül) major blessing of waters, minor blessing of waters, oil (nagycsütörtökön kívül), paten and chalice, processions (keresztjáró napok és Litania maior is), reconciliation of violated church, ship, statue/painting, tabernacle, utensils, vestments, victuals (kenyér, bor, stb.), washing of feet, well (ha nem a keresztkút).

(5) Egyházkormányzati rítusok: degradation and restitution, excommunication and reconciliation, reconciliation of penitents, synod/council, travel/visitation/reception.

(6) A miséhez kapcsolódó ordók: Benedictional (adott esetben egy egész könyv is lehet egyetlen címke alatt), mass ordinary, preparation and dressing for mass, selected mass propers.

A lehetséges címkék összesített jegyzéke ábécésorrendben az alábbi:

1. abbess
2. abbot
3. altar
4. Ash Wednesday
5. bad weather
6. banner
7. baptism
8. baptismal initiation
9. baptistery
10. bell
11. Benedictional
12. bishop
13. borders
14. Candlemas
15. cemetery
16. chrism mass
17. church
18. clinical baptism
19. confirmation
20. cross
21. degradation and restitution
22. Easter Sunday
23. emperor
24. empress
25. excommunication and reconciliation
26. exodiastic rites
27. exorcism
28. fire
29. foundation stone
30. Good Friday
31. heretic/pagan
32. Holy Saturday
33. house
34. incense
35. king
36. major blessing of waters
37. mass ordinary
38. Maundy Thursday
39. minor blessing of waters
40. monk
41. nun
42. oil
43. ordinations
44. other
45. Palm Sunday
46. paten and chalice
47. pilgrimage
48. pope
49. preparation and dressing for mass
50. private penance
51. processions
52. public penance
53. queen
54. reconciliation of penitents
55. reconciliation of violated church
56. secular dignitaries
57. selected mass propers
58. ship
59. statue/painting
60. synod/council
61. tabernacle
62. tonsure
63. travel/visitation/reception
64. utensils
65. vestments
66. victuals
67. Vigil of Whitsun
68. virgin
69. washing of feet
70. well
71. widow